

«Kundskaber i Krigens Tiid»

Etterretningsrapporter fra Den Store Nordiske Krig

Arkivarforeningens vårseminar 2019

Tine Berg Floater, historiker og spesialrådgiver i Arkivverket

No 604

Anna Sabina & Henriques & Co

1718 & 1719.

718

vetm

nn

Pillo

Reti

Los

ogle

ogle

uro

had

Originalkildene

Statsarkivet i Trondheim:

- Kirkebøker fra Trøndelagsområdet
- Tingbøker for Stjør- og Verdal sorenskriveri
- Supplikker til Kongen

Riksarkivet:

- Rentekammeret, Lensregnskaper fra Stør- og Wærdahlens fogderi
- Rentekammeret, Realistisk ordnet avdeling, Krigsvesen
- Kommanderende General (KG I), Nordenfjeldske Dragonregiment
- Danske Kanselli, Skapsaker
- Stattholderarkivet
- (Militære) Privatarkiver

Kildene er i stor grad skannet og publisert i Digitalarkivet. 20 nye kilder er gjort tilgjengelige høsten 1718.

Beretninger fra dalevende (få) og svenske militære rapporter (x: i Krigsarkivet i Stockholm), Danske Kansellis spørreundersøkelse fra 1743 (trykt)

Thomas Jenssen Collin (1663-1746)

- Prest i Verdal 1690-1746
- Dansk slekt med stor tyngde i Trøndelag
- Gift tre ganger; to barn
- Førstemann med tittelen sogneprest i Verdal (1743)
- Skal ha varslet generalmajor Vincents Budde i Trondheim om karolinernes ankomst til landet i september 1718
- Forfattet "Optegnelser over svenskerne i Værdalen 1718"

Den store nordiske krig 1700-1721

- Utg. pkt.: En krig mellom Sverige og Russland om herredømmet i Østersjøen
- En serie kriger mellom Sverige og skiftende koalisjoner; Russland, Sachsen-Polen, Danmark-Norge, Preussen, Hannover
- Kjente slag: Narva (1700), Poltava (1709), Stralsund (1715), Dynekilen (1716) – til sammen mer enn tretti slag
- Danmark-Norge: Involvert fra 1709
- Innfallene i 1716 og 1718: Østlandet og Trøndelag; også Finnmark og Troms
- Karl 12.s død ved Fredriksten festning i Halden 11. desember 1718
- Avsluttet med freden i Nystad i 1721
- Resultat: Sverige mistet sine oversjøiske besittelser, Russland etablerer seg som en stormakt

Om utgifter til svenske fanger på
 Munkholmen utenfor Trondheim 1710-1713
 Riksarkivet, Stattholderarkivet, Pakkesaker 52

Specification. 1710-13.

Om de svenske fanger på Munkholmen, som i 5 Aars Tid
 været i Kommittens, og som de svenske fanger paa
 Munkholmen, nemlig

Året 1710. fra den 10 ^{de} Februarij da Kommitte tilføjede Sagen og den som paa Munkholmen var, og nemlig at fiske, og de paa Solgarnet 2 Decemb ^{er} Inclisive, som er 20 Dage fanger sammt paa Solgarnet apperbaant daglig 1/2 Daalme de 20 Dage tilføjede af indfangen 1/2 Ling, 1/2 lb. Sølvsammet	101
Året 1711. fra 1 Januarij og de svenske indfangen som er 20 Dage fanger sammt Sagen og Kommittens paa Solgarnet maalt som med er, og de 20	114
Året 1712. fra 1 ^{ste} Januarij og de svenske indfangen som er 20 Dage fanger sammt Sagen og Kommittens de 20 Dage	114
Året 1713. fra 1 ^{ste} Januarij og de paa Solgarnet 20 Dage Marts Inclisive som er 20 Dage, da de svenske fanger indfangen er indfangen og af Marchered de svenske fanger, og de svenske Kommitte	22

De svenske fanger 22

De svenske fanger 22

De svenske fanger 22

De svenske fanger 22

De svenske fanger 22

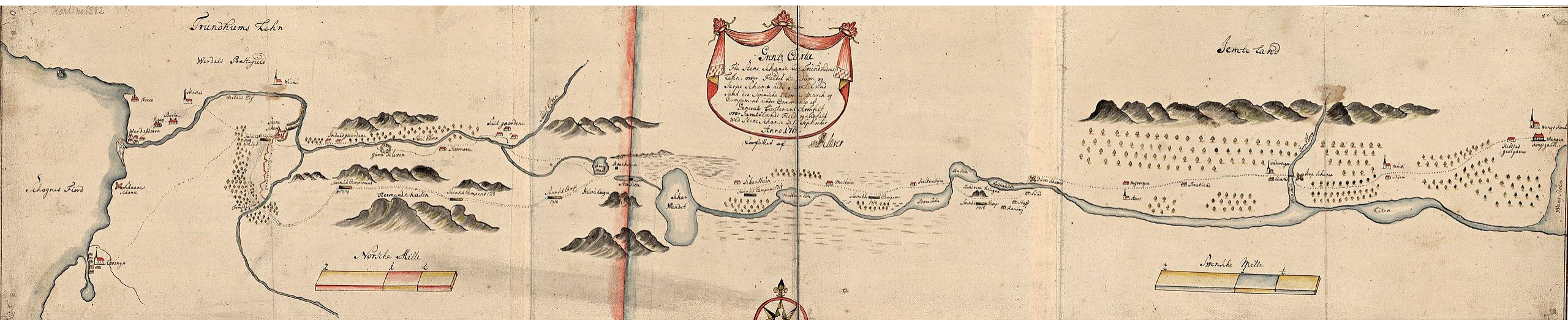
Karl XII (1682-1718)

Peter den store (1672-1725)

Carl Gustaf Armfeldt (1666-1736)

Kart over Armfeldts rute fra Sverige inn i Trøndelag; Nasjonalbiblioteket

Armfeldts felttog 1718:

- Hensikten var å innta Trondheim – dette skjedde aldri
- 10 073 karolinere deltok; flest svenske, men også finner
- Mest kjent er tilbaketoget over Tydalsfjellene der soldatene kom ut for snøstorm
- 873 mann returnerte til Handøl etter dødsmarsjen
- Ca. 2000 mann returnerte over Verdal

Armfeldts felttog 1718-1719

Grenseområdet i Verdalsfjellene mot Sylan. Foto: Tine Berg Floater

Værdalske Dragon Corps' standard og en merkverdig hendelse

Dalsland 30. September 1718

Minnebauta på Levring gård ved Stene skanse over dragonen som falt i 1718. Utsikt mot øst. Foto: Tine Berg Floater

Etterretningsrapport fra Dalsland 30. september
 Riksarkivet, Kommanderende General I ca. 1700-1767, Den store nordiske krig, mappe 12

Minnebauta på Levring gård ved Stene skanse over dragonen som falt i 1718. Utsikt mot øst. Foto: Tine Berg Floater

Etterretningsrapport fra Dalsland 30. september
 Riksarkivet, Kommanderende General I ca. 1700-1767, Den store nordiske krig, mappe 12

1718 Døde Begravne
 Dy 20 Sept: Ole Toressen Storvochoug af de Svenske
 Transf. d. 12 Sept: gl: 76 aar Skut.
 Torsten Holmens kone 54 aar Skut.
 P:ns Fr: Serg: Jacob Christian dy 12 Sept: Skut.
 Niels Vindesmoens mindste P: barn
 Mich: Hans Landstads Søn Siur dy 12 Sept: Skut
 Drag: Ingvald Peerssen, Ole Olssen Lyng,
 Lars Erichssen Mikvold, Lars Fleskhuus, Jon Haldoss.
 Brening
 Disse blefve skut, og af de Svenske begravne paa
 Lefringen. Aff andre igjen opgravne ført til Kirkeg.
 Dr. Larss Anderssen Fleskhus dy 12 Skut 43 aar
 Jon Haldorssen Brening dy 12 Sept: 30 aar
 D:ns Frin: Lars Erickssen Mikvold 12 Sept:

1718 Døde Begravne

Ole Toressen Storvochoug af de Svenske skut den
 12 Sept: gl. 76 aar
 Torsten Holmens kone 54 aar
 Serg. Jacob Christian den 12 Sept: Skut.
 Niels Vindesmoens mindste P: barn
 Hans Landstads Søn Siur den 12 Sept: Skut
 Drag: Ingvald Peerssen, Ole Olssen Lyng, Lars
 Erichssen Mikvold, Lars Fleskhuus, Jon Haldoss.
 Brening
 Disse blefve skut, og af de Svenske begravne paa
 Lefringen. Aff andre igjen opgravne ført til Kirkeg.
 Dr. Larss Anderssen Fleskhus den 12 Skut 43 aar
 Jon Haldorssen Brening den 12. Sept: 30 aar
 Lars Erickssen Mikvold 12 Sept:

Ved Stiklestad kirke 2018. Foto: Tine Berg Floater

«Det er ganske visst og i Sandhed at General Arnfeldt er i fra Jemteland indfalden i Trundhiems Lehn med fire Regimenter til fods og 2 til hest.

Nu er der og vel ankommen til Grendserne 2 Regimenter til fods.

2de smaa festninger skal de Svenske hafve indtaget og er avanceret 9 Mile ind udj Landet, hvor de beskriver at skal være et gott Land, og daglig indhentis Brandskatt.»

Rapport fra Dalsland 1. oktober
KG I, Den store nordiske krig, mappe 12

7
Hvor mange Deserteur, General Leitzner,
der var ind i armee.

Armfeldt og de 6000,
1 General major,
Lly. Wittlinghoff, Am.
Maj. og Mj. Stett,
Om Kommandant
den General major,
Lj. og Lj. Stett.

8.
Den fjerde i skifte
med det var, som han
officer, som blev
fjerd og fjerde.

den 10. og 11. skift,
den 12. og 13. skift,
den 14. og 15. skift,
den 16. og 17. skift,
den 18. og 19. skift,
den 20. og 21. skift,
den 22. og 23. skift,
den 24. og 25. skift,
den 26. og 27. skift,
den 28. og 29. skift,
den 30. og 31. skift.

9.
Den 10. og 11. skift,
den 12. og 13. skift,
den 14. og 15. skift,
den 16. og 17. skift,
den 18. og 19. skift,
den 20. og 21. skift,
den 22. og 23. skift,
den 24. og 25. skift,
den 26. og 27. skift,
den 28. og 29. skift,
den 30. og 31. skift.

10.
Hvor mange soldater
kommer fra Jämtland.
1 Bataillon af J. og
1 Bataillon af J. og
og Regiment til J. og
af General major
Dr. og Dr. og Dr.
den 10. og 11. skift,
den 12. og 13. skift,
den 14. og 15. skift,
den 16. og 17. skift,
den 18. og 19. skift,
den 20. og 21. skift,
den 22. og 23. skift,
den 24. og 25. skift,
den 26. og 27. skift,
den 28. og 29. skift,
den 30. og 31. skift.

Rapport fra avhør av svensk desertør:

Spørsmål 8: Hvilken svensk offiser ble skutt ved Stene?
En oberstlt. i kavalleriet; generalmajor Horns sønn

Spørsmål 9: Var Armfeldt svak?
Usikker

Spørsmål 10: Antall soldater som ventes fra Jämtland?
4-5000. 2 bataljoner og 1 regiment til fots

«... af min allernaadigste konung och servis mig gifna naadigste høje ordre, jag ingalunda här i länet med Armeen inkommen er, at skada og forderva naagon som obeväpnad er, och stilla hemma sitter...»

Carl Gustaf Armfeldt

i opprop til «de som byggia och boe i Værdals Sochn» fra feltleiren ved Stene skanse 2. september 1718 (gregoriansk tidsregning)

Høyherredets H^o Directeur

Da som med Rensigt og i Bjerg, Da
giwte den Kædet Læst og i den forrige
Krisen for dat. 26de Septemb. at Rensigt og
Kædet i en avangert Læst med den Stordalen
og den Tyranniseres fandt selv med fald, som
fandt og urogit sammen den, med fandt var
i den Banalen, fald og i den Læst
Kædet som som den med 1000 Mand
og den den som god den faldt giort i Bjerg
med fald og i den og den den den den,
med den den den, og den den den den

Rapport om svensk tyrannisering av
Stjørdal

Riksarkivet, KG I,
Den store nordiske krig, pakke 12

« Var tillyst prædicken, men der kom ikke meer end 5 msker til kirke aas. fienden da som meest grasserede overalt her i dette Sogn: Gud see til voris trengsel!

Ministerialbok for Horg i Støren, julaften 1718

« ... blef ingen kirke thi Svensken kom da med ald sin Krigsmact op Buchhamren og tog sin Mars igienom Tydalen till Sverg...

... med et stercht parti til hest saa i næste dage var ingen Kundskap at faa frem.

... og derfra till Tydalen og saa ofer fieldet til Sverg: Gud være al din lov og tach.»

Ministerialbok for Selbu, januar 1719

«Der fulgte saa mange Qvindfolck effter Fienden til Gruben, som græde og ynckelig klagede sig, at de saart kunde overvinde hannem om de haftt mord og vaaben at felde med.»

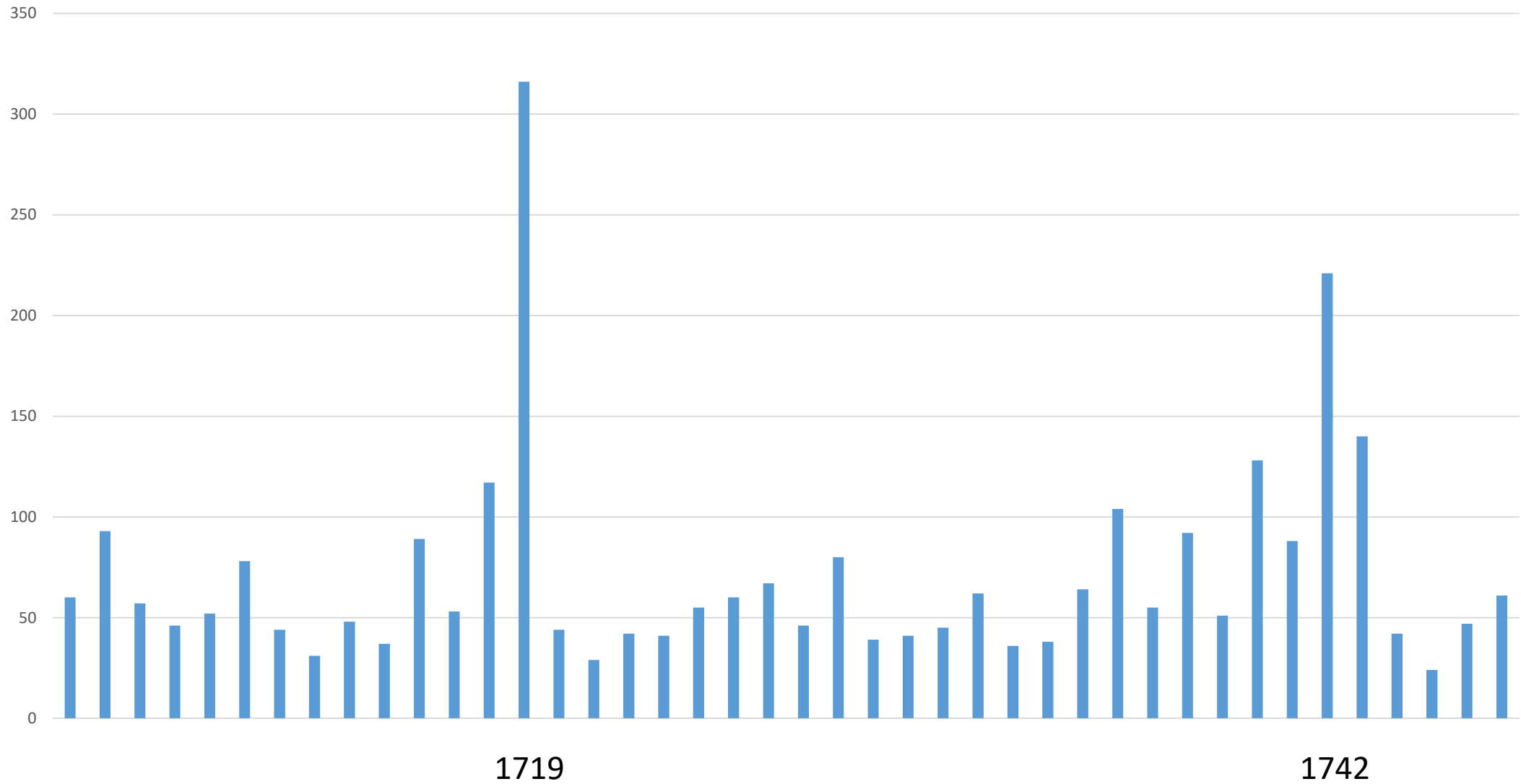
Rapport fra Tylldalen 20. desember 1718

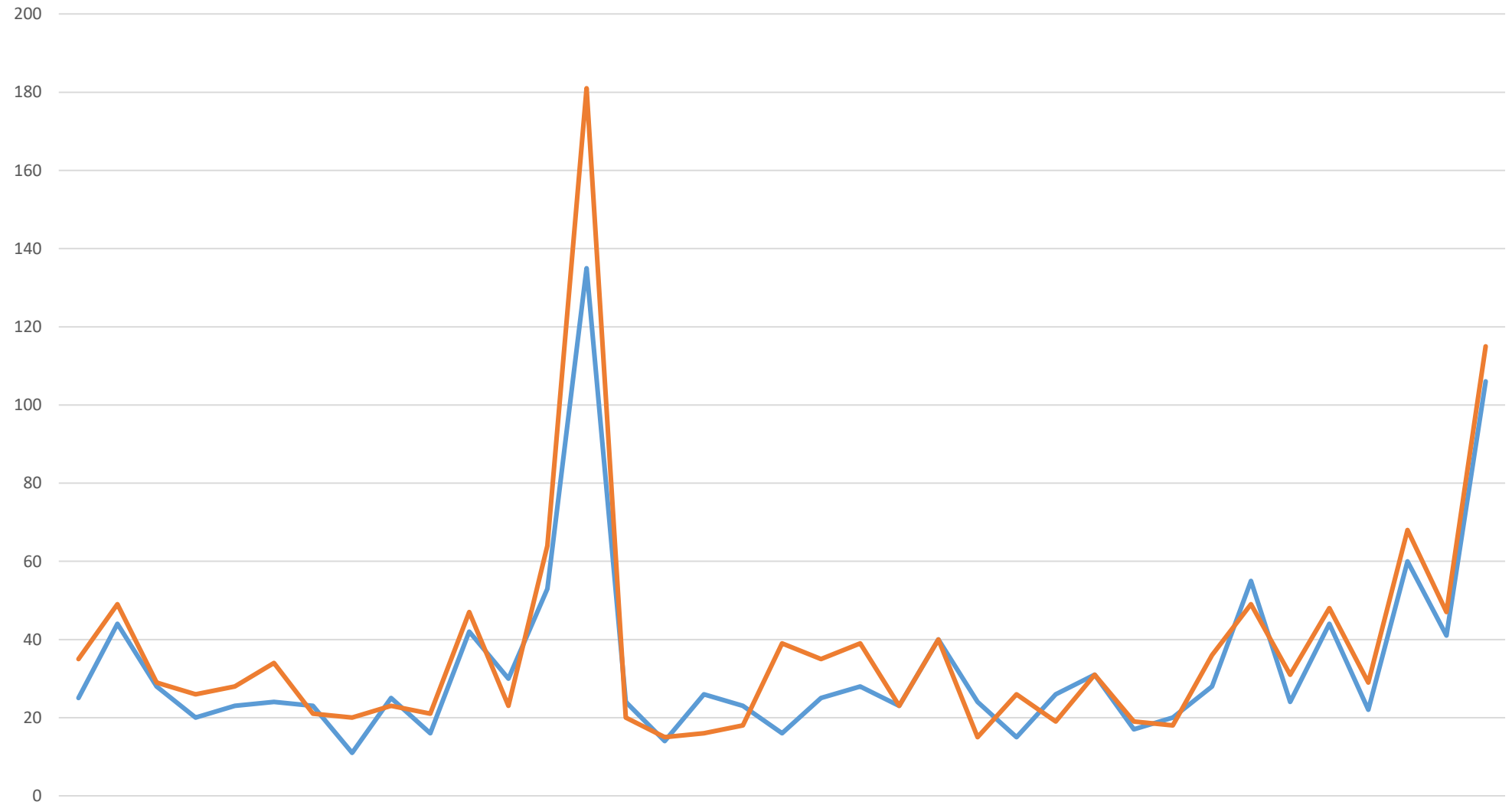
Foto fra «Elden» på Røros

Totalt antall døde i Verdal 1706-1747

Statistikken er utarbeidet av presten Collin (1742) og arkivar Floater (2018)

Antall døde i Verdal 1706-1742

«Men jag tror, om de gemene fått veta konung Carls død, innan de gingo ur Norrige, hade de där hushållat annorlunda än att dö utav köld och svält och lemna en så stor konung och hjälte ohämnad.»

Per Andersson i Nordbyn, tidl. jämtländsk karoliner, 20. april 1772

Nordenfjeldske dragonregiment
på øvelse i Verdal 17. juli 1908.
Berg-gårdene i bakgrunnen.

26. oktober 1718 lå Hälsinge
regiment her. Det ble holdt
standrett og flere svenske
soldater ble straffet, bl.a. for
tyveri i leiren.

Gårdene ble plyndret for andre
gang.

I januar 1719 ble Berg besøkt
en siste gang før karolinerne
dro tilbake over fjellet.

Foto utlånt av Thomas Berg

Skal og her Ober-officerer, som i Guldvinger
paa den Ringe og i Lunden med andet
her, som i de Rindbrunne de som i de Byer, saa der
med i vester gaver bortvinding, i Langes Wjow
og paa Ringh-Riedet med officerer og gæster,
er skal her i Repetede 2 à 3000 Mand.

Paa Riedet fandtes og afholdt af Rindur,
i Carlskøge og i Horn Canon og 7 Læs med Gør,
eneste, i Horn af vager der her paa med Løb.

Ommevack her paa Rindur og her i Rindur,
saa mange faldt i Rindur og daglig dør.

Fortlaring Efter Beordrede Model
Over de af Almuen i
Stør- og Verdals Fogderie
tagne Schade ved Fiendes Indfald
No 1718, og de deraf meddelte
Allerhaadigst efterladte Restancer
til 1718 aars udgang, Sampt
Efterfølgende 1 og 2 aars
Schattefriheder for de Gaarde
Samenten ganske eller Till
Deels ene afbrente eller
I Andet Maader
Abyeligen Ruinerede
Forfattet af
No 1771

Rentekammeret, Realistisk ordnet afdeling, Krigsvesen,
Kommisjoner over skader påført almuen nordafjells
i krigsåret 1718
Skade påført almuen i Stør- og Verdal fogderi

72.
Roald

73.
Elling Berrig
Infanteri
Offiserens

Ragnu

Hus og skigard oppbrent
23 tønner bygg
31 tønner havre
60 lass høy
8 kyr
2 hester
1 hoppe
8 får
Gårdsredskap
Lin og gangklær
Matvarer
Til sammen

222 3

74.
Berrig
Enken
Maritte

Ragnu

Hus og skigard oppbrent
23 tønner bygg
31 tønner havre
60 lass høy
8 kyr
2 hester
1 hoppe
8 får
Gårdsredskap
Lin og gangklær
Matvarer
Til sammen

222 3

73. Elling Berrig
Kongens infanterioffisersgård
Huusmannen Joen Bergsvalden nu død

Hus og skigard oppbrent	6 rdl 2 ort
23 tønner bygg	55 rdl 2 ort
31 tønner havre	46 rdl 2 ort
60 lass høy	30 rdl
8 kyr	28 rdl
2 hester	14 rdl
1 hoppe	4 rdl
8 får	4 rdl
Gårdsredskap	7 rdl
Lin og gangklær	8 rdl 3 ort
Matvarer	18 rdl 2 ort
Til sammen	222 rdl 3 ort

Mottatt 5 rdl svenske penger som de tok igjen og kalte brannskatt

623-4-3

«Tog hand fra bunden det hand Eiede, fordervede huustrue,
og opbrente lerdisgaardene. Dog mest i Verdalen, Skougen og Aassen.»

Utsikt fra Halle kirkested i Vinne i Verdal mot Skånes 2018. Foto: Tine Berg Floater

Nyheter til kommandant Berthold von Landsberg på Fredriksten festning

- 13. desember:

Kongen af Sverige Natten til den 12te var skudt i Aproscherne

Voluntør Anders Guldenpreis av grev Posses regiment

- 15. desember:

Jeg sto selv ved kongen da han falt. Han ble skutt gjennom hodet ovenfor høyre øye. Han falt død ned. Kommanderende offiser ropte: «Ta bort den døde oberstløytnanten!»

Fenrik Martin Hallenfelt

Fredriksten festning i Halden
Foto: Forsvarsbygg

Kart over Fredriksten
festning i Halden med
skyttergraver og
markering av stedet der
Karl 12. falt;
«K. Pladz da der König
starb»,
Kartsamlingen,
Riksarkivet

Karl 12.s likferd

Maleri av Gustaf Cederstrøm , 1878 og 1884

den 19 Decbr kom ikeij Deserteurer, som alle naar naar Kønning at Kongen naar
sai, i forveit at hoir officierer, giord sig naar naar at saige det, naar det dog over ihud
hvor der gaudt i Armadie indtrod, for Tambour som saide Generall Walther
Planing saffon, hvor naar saffon Gaardst, hvor naar saffon at Kongens liig det
bort fort, naar der ind i den Inden, som blef baaren af 24 Bøer, der naar Kongens
liig, naar of naar naar giord Bøer, og der naar lagt at Bøer, og saffon bort fort, til Puse Warp
for liig blef indtagne paa et af de Armadie fortøjer, og der naar transporteret til et
Armadie Gæstgæst, som af Gæstgæst, om det naar Prinzen af Hessen Clausen eller
af Holstein saffon, fulde tillig naar Generall Reierstied naar Kongens liig at
Kongen at Deserteureres beretning den 13 Decbr fra Kongens Saifald, og indtil ihud
19 blef ikeij arbrudt paa saffon indtrod af landt baade Nat og Dag med saffon Canoner
som naar in alle 36 bysaaffon af 24, 18 og 12, samt 6 Morterer, som indaf mangt af
Artiglerie gæst blef bort fort af saffon Cavallerie gæst, hvor af naar naar der som
alder naar indtrod med liig liig paa Wium, hvor naar der naar naar of naar
fort og liig af Armadie Marcheret Nat og Dag indaf landt, lachunder naar sig
mangfoldig, naar Gæst og Pand Bøer, og naar der naar ihud 20 ditto gæst naar
digt, og naar naar saffon, for der naar naar saffon, der naar naar
at liig af mangt landt, saffon saffon paa der naar saffon, og liig naar saffon
naar der naar Armadie at Deserteureres beretning, bort fort indtrod 4000 mand i
Kongen af Gæstgæst Creperede

Riksarkivet, KG I,
Den store nordiske krig,
Kunnskaper om fienden,
pakke 12, mappe
«Kunnskaber i Krigens Tiid»

N° 604.

Kundskaber
i krigens tid
1718-19.

Grensetraktene i Verdal. Foto: Tine Berg Floater